

alternatif politika

CHP'nin Sosyal Demokrasi Serüveni

Kaynak: Alternatif Politika, Cilt 7. Sayı 1. (Nisan 2015) Sayfa. 6-31.

Yazar: Orkunt CANYAŞ (Dr., 9. Kolordu Komutanlığı Adli Müşaviri)

Alternatif Politika; Worldwide Political Science Abstracts, Scientific Publications Index, Scientific Resources Database, Recent Science Index, Scholarly Journals Index, Directory of Academic Resources, Elite Scientific Journals Archive, Current Index to Scholarly Journals, Digital Journals Database, Academic Papers Database, Contemporary Research Index, Ebscohost, Index Copernicus ve Asos Index'de taranmaktadır.

AS

CHP'nin SOSYAL DEMOKRASİ SERÜVENİ

THE CHP'S SOCIAL DEMOCRACY ADVENTURE

Orkunt CANYAŞ

ABSTRACT

The philosophy of social democracy started to become widespread in the Western European countries especially after the Second World War. In the aftermath of the war, the level of employment increased, the wages raised, the social security services expanded and so the notion of “welfare state” emerged as a significant component of social democracy. However, social democratic parties have faced a severe crisis as of midst of the 1970s due to the rising costs of social services as well as in the 1980s due to the increasing pace of globalization and the dissolution of the Soviet Union. In order to overcome the crisis of social democracy, the notion of “the third way” was formulated as a result of which the social democratic parties began to come to power again.

In Turkey, the social democratic politics is a relatively new phenomena compared with the Western Europe. The Republican People's Party has defined itself as a social democratic party through adoption of the rhetoric of “left-of-center”“ in the 1960s, “democratic left” in the 1970s, “new left” in the 1990s and the “new CHP” since 2010. This study analyzes the party identity of the CHP as formulated in its program or bylaw in both the pre-1980 and post-1980 periods to put forth to what extent it is compatible with the principles of social democracy.

Keywords: The RPP, Social Democracy, Third Way, Left-of-Center, Democratic Left, New Left.

ÖZ

Sosyal demokrasi düşüncesi, Batı Avrupa'da özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Savaş sonrasında yüksek bir istihdam düzeyi sağlandığı gibi ücretler yükselmiş, çalışma koşulları iyileştirilmiş, sosyal güvenlik uygulamaları genişlemiş ve sosyal demokrasinin önemli bir bileşeni olarak "Refah Devleti" kavramı gündeme gelmiştir. Ancak 1970'lerin ortalarından itibaren sosyal harcamaların önemli ölçüde artış göstermesi ve 1980'lerde küreselleşme sürecinin hızlanması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması nedeniyle sosyal demokrat partiler ciddi bir açmazla karşı karşıya kalmıştır. İşte bu açmazı aşmak için ve sosyal demokrasinin karşılaştığı sorunlara çare olarak üçüncü yol düşüncesi ortaya atılmış ve sosyal demokrat partiler yeniden iktidara gelmeye başlamıştır.

Türkiye'de ise sosyal demokrasi geleneği, Batı Avrupa ülkelerine kıyasla görece yenidir. Bu konuda ülkemizde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kendisini 1960'ların ortalarından itibaren "ortanın solu," 1970'lerde "demokratik sol," 1980 sonrasında ve 1990'lı yıllarda "yeni sol" ve 2010'dan beri "yeni CHP" söylemiyle sosyal demokrat parti olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada CHP'nin program/tüzüğünde tanımlanan parti kimliğinin sosyal demokrasi düşüncesi ile ne ölçüde örtüştüğü 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki dönemde analiz edilerek ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: CHP, Sosyal Demokrasi, Üçüncü Yol, Ortanın Solu, Demokratik Sol, Yeni Sol.

GİRİŞ

Avrupa'da sosyal demokrasinin gelişim sürecinde Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan işçi sınıfı önemli bir rol oynamıştır. İşçiler bir yandan ekonomik üretimi hızlı bir şekilde artırırken diğer yandan ağır çalışma koşullarına rağmen düşük ücret aldıkları için ekonomik sıkıntı içine girmişlerdir (Sarıtaş, 2006: 17). Uzun çalışma saatleri, maliyetlerinin düşük olması sebebiyle kadın ve çocuk işçilerin çalıştırılması ve işçileri koruyacak yasal düzenlemelerin bulunmayışı gibi işçilerin ciddi sorunları ortaya çıkmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen "nicel olarak büyüyen bu sınıf, zamanla haklarını aramaya ve örgütlü bir kitle haline almaya" başlamıştır (Sarıtaş, 2006: 17). 19.yüzyıl başlarında

sosyalizm, işçilerin bu sorunlarının çözümü için işçi sınıfının yapacağı bir devrim yoluyla kapitalist düzenin yıkılıp yerine eşitlikçi sosyalist toplumun kurulması gerektiğini ileri sürerken; 19. yüzyıl sonlarında sosyalizm içinde revizyonist bir akım ortaya çıkmıştır. Kautsky ve Bernstein gibi revizyonist akımın öncülerine göre, işçilerin sorunları parlamenter sistem içinde kalarak işçi sınıfı partisinin iktidara gelmesiyle çözülür. Bu düşünürler Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin görüşlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır (Runkle, 1968: 509-512). Bu dönemde aşağıda bahsedileceği gibi sosyal demokrasinin öncülerinden biri de İngiltere'deki Fabian hareketidir.

Türkiye'de ise, sosyal demokrasi geleneği Batı Avrupa ülkelerine göre görece yenidir. Bu konuda ülkemizde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kendisini 1960'ların ortalarından itibaren "ortanın solu"nda ve 1970'lerin ortasından günümüze kadar da "demokratik sol bir parti" olarak tanımlamak suretiyle sosyal demokrat geleneğin temsilcisi olduğunu iddia etmektedir. Ancak CHP'nin işçi sınıfı partisi olarak örgütlenmemesi bir yana, bu iddianın, özellikle günümüzde, 1980'lerin sonundan itibaren etkisini gösteren küreselleşme, neo-liberalizm ve post modernizm dalgası ile birlikte Batı Avrupa'da olduğu gibi ülkemizde de zaman zaman gündeme gelen "sol eridi" tartışmaları da dikkate alınarak yeniden sorgulanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de eğer varsa, sosyal demokrasinin çıkışı, gelişimi ve günümüzde sosyal demokrasinin Türk siyasi yaşamındaki durumunu CHP örneğinde, CHP'nin parti program ve seçim bildirgeleri üzerinden tespit etmeye çalışmaktır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve siyasi yapısı içerisinde doğup gelişen sosyal demokrasi düşüncesi ve Batılı sosyal demokrat partileri ortaya çıkaran temel toplumsal dinamikler saptandıktan sonra 1980 sonrası dönemde sosyal demokrasinin karşı karşıya kaldığı açmaz ve bu açmazdan çıkmak için geliştirdiği "üçüncü yol" düşüncesi tartışılacaktır. Daha sonra, CHP içerisindeki sosyal demokrat düşüncenin hangi ihtiyaçtan ve nasıl ortaya çıktığıyla ilgili tartışmalara Cumhuriyet dönemi Türk siyasi hayatına paralel bir şekilde değinilecek ve böylelikle CHP'nin program/tüzüğünde tanımlanan parti kimliğinin sosyal demokrasi düşüncesi ile örtüşüp örtüşmediği ortaya konulacaktır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra CHP'nin yeniden açıldığı 1992 yılına kadar Türk siyasi hayatında kendisini CHP'nin mirasçısı olarak tanımlayan siyasi partiler de yukarıda belirtilen yöntemle incelenmeye çalışılacaktır. Ancak CHP tarihinin, Cumhuriyet tarihi kadar uzun olması ve partinin siyasi yaşamının kendi iradesi dışında kesintiye uğraması nedeniyle sağlıklı bir analiz yapabilmenin ön şartının bir dönemlendirme yapmayı

gerektirdiği kabulüyle, çalışma konusunun 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak incelenmesinin daha anlamlı olacağı kanaatindeyiz.

1. SOSYAL DEMOKRASİ'NİN AVRUPA'DA GELİŞİM SÜRECİ

Günümüzdeki anlamıyla sosyal demokrat akımın, 19. yüzyıl sonlarında, İngiltere'nin Fabian hareketiyle ve o dönemde devrimci sosyalizmin temsilcisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kendi içindeki düşünsel dönüşümle birlikte oluşmaya başladığı söylenebilir. Fabianizm 19. yüzyıl sonunda İngiltere'de sosyalist yazar ve düşünürlerden oluşan topluluğun fikirlerinden doğmuştur. Fabianizm'e göre, "amaç, rejimi devirmek değil, sosyalizmi toplumun kurumlarına sızdırmaktır. Kapitalizmden sosyalizme geçiş devrimle değil, evrimle olacaktır" (Kışlalı, 1993: 118). Fabian'cılara göre "sosyal çatışma işçi işveren arasında değil, tüm toplumla mülkiyeti elinde bulunduran azınlık arasında idi" (Ateş, 1994: 18). Bu nedenle Fabian'cılar, Marksizmin devrim görüşüne karşı çıkmakta, işçilere daha çok hak ve hizmet verilerek devlet faaliyetinin her alanda artması gerektiğini savunmaktaydılar. Daha sonra bu topluluk 20. yüzyıl başında kurulan İngiliz İşçi Partisi'nin kuruluşu aşamasında partiye önemli katkı yapmıştır. Alman sosyal demokratları ise, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında Avrupa işçi sınıfı hareketinin ağırlık merkezini oluşturmuştur. Güçlü ve geniş örgütlenmesi ve Bernstein ve Kautsky gibi pek çok ünlü düşünürüyle sosyal demokrasinin gelişmesinde Alman deneyimi çok önemlidir. Nitekim "Birinci Dünya Savaşı'na değin Alman sosyal demokrat partisi SPD Almanya kadar Avrupa kıtasının da ana sosyal demokrat partisidir" (Özdalga, 1984: 45). Alman sosyal demokrasinin tarihi, mevcut toplumsal düzeni kökünden değiştirmeyi hedefleyen temel taleplerle yola çıkmış bir işçi sınıfı partisinin, süreç içinde reformist bir halk partisine dönüşümünün tarihidir.¹

Ancak aradan bu kadar uzun yıllar geçmesine rağmen sosyal demokrasinin halen tam anlamıyla bir tarifini yapmak zordur. Çünkü kavramın, zaman içinde değişen içeriği bir yana, özellikle Avrupa'da kurulmuş olan sosyal demokrat nitelikli partilerin tarihi oluşumu ve düşünsel evrimleri de kendi aralarında farklılıklar göstermektedir. Nitekim Avrupa'da farklı ülkelerde kurulan sosyal demokrat partiler, programlarını oluştururken kendi tarihlerinden, halklarının yaşam biçimlerinden, ülkelerinin ekonomik ve toplumsal özellikleri ile siyasal gelişimlerinden etkilenerek kendi sosyal demokrasi uygulamalarının tanımlamalarını yapmışlardır. Fakat bütün yerel farklılıklarına rağmen yine de sosyal demokrasi düşüncesi, bütün sosyal demokrat nitelikli partilerin paylaştığı bir ortak mantığa ve bazı ortak paydalara dayanmıştır. Bu şekilde zaman içinde,

¹Daha detaylı bilgi için bkz. Özdalga (1984) ve Kavukçuoğlu (2003).

deneyim kazanılarak ve güncel olaylardan etkilenilerek, karşılaşılan sorunlara değişik partilerin getirdiği çözümler birbirine eklenmek suretiyle sosyal demokrasinin ortak özellikleri meydana getirilmiştir. 1980'li yıllara kadar etkin olan sosyal demokrasi anlayışı "klasik sosyal demokrasi" olarak tanımlanmış ve anlayışın ortak özellikleri şöyle sıralamıştır: Toplumsal ve ekonomik alana katılan devlet; sivil toplum üzerinde devlet hegemonyası; kolektivizm; Keynesyen ekonomi ve korporatizm; piyasaların sınırlı rolü; tam-zamanlı çalışma; kapsamlı sosyal güvenlik; güçlü eşitlikçilik, düşük ekolojik bilinçlilik ve uluslararasılık (Giddens, : 2000: 19).

19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmaya başlayan sosyal demokrasi düşüncesi, Batı Avrupa'da özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Pierson, 2001: 39). Savaş sonrası Keynesyen ekonomik politikaların uygulanması sonucu ortaya çıkan hızlı ekonomik büyüme, tam istihdam ve kapsamlı refah devleti oluşumu, sosyal demokrat partilerin başarısı olarak görülmektedir (Pierson, 2001: 39). Bu dönemde örgütlü işçi sınıfının da desteğiyle Avrupa'da sosyal demokrat partiler altın yıllarını yaşamıştır (Pierson, 2001: 44). Elde edilen yüksek istihdam düzeyi, yüksek ücretler ve yaygın refah devleti uygulamaları nedeniyle refah devleti kavramı genellikle sosyal demokrasiyle beraber tanımlanmakta, hatta bu iki kavramın aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Refah devleti uygulamaları ilk kez Avrupa'da 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkmasına (Flora ve Alber, 1981: 37) karşın, kavram II. Dünya Savaşı sonrası dönemde daha yaygın kullanılır hale gelmiştir (Leibfried ve Mau, 2008: xvi). Refah devleti, modernleşen toplumlarda kentleşme, nüfus artışı ve ekonomik gelişme sonucu ortaya çıkan sorunlara çare olarak görülmüştür. Refah devleti kavramı, kapitalist sistemlerde sanayileşmenin yol açtığı sorunlar, artan eşitsizlik ve yoksulluğun toplumsal istikrarı ve iktisadi birikimi tehdit etmeye başlamasıyla devletin sorumluluğunun vurgulanmasıyla birlikte gelişmiştir (Leibfried ve Mau, 2008: xvi). Devletin toplumsal güçler arasında dayanışmayı güçlendirmek üzere oynaması gereken ciddi bir rolü olduğu düşüncesi, refah devleti kavramının gelişiminde önemli bir faktördür. Refah devleti tüm vatandaşlara siyasi bir hak olarak gelir, eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi sosyal hizmetler alanında asgari standartlar sağlar (Wilensky, 1975: 1). Başka bir ifadeyle, ailelere ve bireylere minimum gelir imkânı sunarken, sınıf ve statü ayrımı yapmadan tüm vatandaşların sosyal hizmetlerden eşit şekilde faydalanmasını sağlar. Böylelikle refah devleti yaşlılık, işsizlik, hastalık gibi sosyal gerçekler karşısında aile ve bireyleri destekleyerek güvensizlik hislerini azaltır (Briggs, 2000:18).

Refah devleti kavramı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda tek tip bir refah devleti yerine farklı türlerden bahsedilmekte ve çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Esping-Andersen'in yaptığı sınıflandırma refah devleti sınıflandırmaları arasında önemli bir yere sahiptir. Esping-Andersen, liberal, korporatist ve sosyal demokratik olmak üzere üç tür refah modeli olduğunu ileri sürer. ABD, Kanada ve Avustralya'da örnekleri bulunan liberal modelde, devlet gelir araştırmasına dayalı olarak vatandaşlara asgari düzeyde fayda sağlar ve sosyal sigorta faydaları oldukça mütevazı düzeydedir (Esping-Andersen, 1990: 26). Bu modelde daha ziyade özel refah önlemlerini destekleyen devlet, yalnızca minimum gelir garantisi sağlar (Esping-Andersen, 1990: 26-27). Avusturya, Fransa, Almanya ve İtalya'da uygulanan korporatist modelde sosyal haklar, sınıf ve statü bazında farklılık gösterir. Korporatist modelde, liberal modelin aksine özel refah düzenlemelerinin rolü çok küçüktür (Esping-Andersen, 1990: 27). Bu modelde aile kurumu çok önemli olduğu için ailenin kapasitesinin yeterli olmadığı durumlarda devlet müdahale eder ve çalışmayan eş (kadın) sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulur (Esping-Andersen, 1990: 27). İskandinav ülkelerindeki sosyal demokratik refah modelinde devletin amacı, minimum ihtiyaçların karşılanması düzeyinde bir eşitlik değil, yüksek standartları olan gereksinimlerin karşılanması konusunda bir eşitlik sağlamaktır. Bu nedenle, devlet hem işçi sınıfı hem de orta sınıf için geniş sosyal haklar sağlar (Esping-Andersen, 1990: 27). Sosyal demokratik modelde, korporatist modelin tersine ihtiyaçların aileler tarafından karşılanmasını beklemek yerine ailenin gereksinim duyduğu sosyal hizmetler de devlet tarafından karşılanır (Esping-Andersen, 1990: 28).

Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması, refah devleti uygulamalarının sadece sosyal demokratik partilerin güçlü olduğu ülkelerde uygulanmadığını, liberal veya muhafazakâr partilerin güçlü olduğu ülkelerde de düzeyleri daha düşük olmakla birlikte vatandaşlara bazı sosyal hizmetler sağlandığını göstermektedir. Ancak bu üç model arasından yalnızca sosyal demokratik modelde vatandaşlar azami düzeyde sosyal haklardan faydalanmaktadır.

1970'lerin ortalarından itibaren refah devletinin gelişim sürecinde bir duraklama dönemine girilmiş ve refah devletinin en önemli dayanağı olan sosyal demokrasi düşüncesinde bazı değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sonraki 20 yıl boyunca refah devleti düşüncesinin sorgulanmasına sebep olan en önemli gelişme sosyal harcamaların ciddi ölçüde artış göstermesidir (Şenkal, 2000: 275). 1960'larda gelişmiş ülkelerde sosyal harcamalar GSMH'nin %7,5'ini oluştururken, 1980'lerde bu oran iki katına çıkmıştır. 1980'lerde ABD'de sosyal harcamalarının GSMH içindeki payı % 9,75 iken, sosyal demokrat politikaların

uygulandığı İsveç'te %17'nin üzerine çıkmıştır (Myles ve JillQuadagno, 2002: 34-35).

Yükselen sosyal harcamalar, hızlanan küreselleşme² süreci ile ulus-devletlerin özellikle ekonomik alanda sahip oldukları gücün azalması, kapitalizmin küresel bir nitelik kazanması ve son olarak eski Sovyetler Birliği'nin dağılması nedeniyle sosyal demokrat partiler, 1980 sonrası dönemde bir açmazla karşı karşıya kalmıştır. Sendikalar ve sosyal demokrat partiler küreselleşmeye ve onun doğurduğu sonuçlara yönelik bir politika oluşturmada güçlük çekmiş ve bu partilerin savunduğu fikirler ideolojik olarak anlamını yitirdiğinden yürütülen sosyo-ekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesi zorunlu olmuştur (Giddens, 2000: 40-45).

Sosyal demokrasi düşüncesi, ekonomik alanda küresel ekonomik entegrasyonun baskınlık kazanması yüzünden uğradığı başarısızlıklar nedeniyle 1990'ların ortalarından itibaren köklü bir değişim geçirmeye başlamıştır. Zira küreselleşme süreçleri ile yükselen neo-liberal hegemonyayla beraber, eski tip sosyal demokrasi düşüncesinin toplumdaki genel rahatsızlıkların kaynağı olduğuna dair o kadar kuvvetli bir inanış oluşmuştur ki, tam bu noktada yeni sosyal demokrasi de bu inanışları karşılayacak çıkarımları bünyesine dâhil etmek zorunda kalmıştır (Giddens, 1990).

1980'li yıllardan itibaren küreselleşme süreci ile birlikte hızlanan neo-liberalizm düşüncesi, etnik kimlik talepleri, yerel değerlerin öne çıkarılması, feminizm ve çevreci hareketler ile birleşerek Batılı toplumlarda standart bir yaşam biçiminin savunucusu durumunda kalan ve klasik sosyal demokrasi düşüncesini savunmaya devam eden partiler karşısında seçim zaferleri kazanmaya başlamıştır. Öte yandan “nükleer enerji, yeni iletişim teknolojileri, esnek çalışma şartlarının yaygınlaşması gibi yeni sorunlar, sağ ve solun kendi geleneksel çizgileriyle uyumlu çözümler üretmelerine izin vermemektedir ve dolayısıyla da klasik sağ-sol polarizasyonu anlamını” yitirmeye başlamıştır (Meyer, 2005: 52-53). Dolayısıyla dönüşüm sadece ekonomik başarısızlık temelli değildir. Çünkü dönüşümün arkasında endüstri sonrası bir duruma ulaşan toplumların değer yargılarındaki ve beklentilerindeki değişiklikler de vardır.

²Küreselleşme terimi genelde günümüzde yaşanan bütün değişimlerin bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Siyasal ve ekonomik bağlamda ise; küreselleşmenin; bir yandan devlet ağırlıklı uluslararası ilişkilerden birtakım devlet dışı örgütlerin, en az devletler kadar dünya siyasetinde önem kazandıkları bir süreci ve bir yandan da üretim süreçlerinin değişmesi ile iletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak sermayenin artık global bir nitelik taşıdığı bir süreci yansıttığı söylenebilir. Küreselleşme süreci hakkında yapılan tartışmalar için Held (1999), Held ve McGrew (2000), Bauman (1998).

Bu gelişmelerle beraber duraklayan ekonomiler, artan işsizlik, hızlı enflasyonu engelleme acı reçeteleri, alım gücü düşen ücretler, yeni toplumsal hareketlerin etkileri ve yeni değer yargılarının gelişmesi sonucu “refah devleti” cazibesini yitirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak sosyal devlet ve refah devleti politikalarının uygulayıcısı olan sosyal demokrasi düşüncesi, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar önce bir duraklama, daha sonra da bir düşme sürecine girmiş, buna bir de ideolojilerin bittiğine dair söylem de eklenince iyice açmaza girmiştir. Bu açmazı aşmak için ve sosyal demokrasinin karşılaştığı sorunlara çare olarak ortaya atılan üçüncü yol düşüncesi önce Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu düşünce ilk kez 1990'larda Amerika'da Bill Clinton'ın danışmanları tarafından Demokrat Parti'nin siyasi değişimini anlatmak için dile getirilmiştir (Dierwechter, 2000: 335). Ancak kavram, 1997 seçimleri ile 18 yıllık Muhafazakâr Parti iktidarını deviren İngiliz İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle daha güncel hale gelmiştir. Önce İngiliz İşçi Partisi'nin, daha sonra Alman Sosyal Demokrat Parti'nin değişimi ve yeni politikaları ile İngiliz sosyolog Anthony Giddens'in çabaları üçüncü yol ile ilgili teorik tartışmaları da hızlandırmıştır. Bu nedenle üçüncü yolun fikir babası olarak Giddens gösterilmektedir (Yılmaz, 2003: 87).

Giddens'in üçüncü yol düşüncesi, küreselleşme gerçeğini olumlu ve olumsuz yönleriyle kabul eder (2006: 16). Giddens'a (2000: 9) göre, eski sosyal demokrat yöntem artık kullanılamaz hale gelirken sınıf temelli bir siyaset yapmanın modası geçmiştir ve artık sağ ve sol arasında politik bir ayırım da kalmamıştır. Bu nedenle üçüncü yol düşüncesi, “dünyadaki değişimlere yanıt verebilme uğraşısı olarak, merkez sol değerlerin bu değişimlere uyarlanması olarak değerlendirilebilir” (Yalçın, 2006: 31). Nitekim üçüncü yol düşüncesi, “geleneksel ve modern olanı bir siyasal projede buluşturmayı amaç edinmiştir” (Kaya, 2005). Giddens (2000: 77), üçüncü yol değerlerini şu şekilde sıralamıştır: Eşitlik, ihtiyaç sahiplerinin korunması, özerklik bağlamında özgürlük, sorumluluk yoksa hak da yok, demokrasi yoksa otorite de yok, kozmopolit çoğulculuk, felsefi muhafazakârlık.

Yeni Sağ'ın, 1970'li yıllarda yaşanan dünya ekonomik krizinden çıkış yolu olarak refah devleti uygulamalarından doğan maliyetleri kısmayı önermesinden farklı olarak üçüncü yol, “bu çözümün büyük bir toplumsal maliyeti beraberinde getirdiğini düşündüğünden refah devletinin yeniden bir yapılandırma içerisinde kurumsallaştırılması gerektiğini iddia eder (Kaya, 2005). Görüldüğü üzere, üçüncü yol “geleneksel soldan, özellikle refah devletinin geçmiş deneyimlerine bir eleştiri getirmek suretiyle farklılık arz etmektedir” (Giddens, 2006: 16). Üçüncü yol politikaları rekabetin ve zenginliğin üretilmesini kabul etmekle birlikte devletin “insan kaynaklarına ve girişimci kültürün gelişmesi için ihtiyaç

duyulan alt yapıya yatırım yapılmasında önemli bir role sahip” olduğunu savunur (Giddens, 2000: 113). Dolayısıyla küreselleşme süreci içerisinde dönüşüm geçiren ve günümüzde öne çıkan üçüncü yol projesi, bir yandan kamu çıkarını gözetmekte öte yandan piyasa mekanizmalarının dinamizmini kullanarak kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesini öngörmektedir (Giddens, 2000: 113). Güçlü devlet, toplumun tüm kurumlarının çağın gereklerine uyum sağlaması için gerekli koşulları var edecektir. Devlet, kamu sektörünün yanı sıra özel sektörün de yenileştiriciliğini, yaratıcılığını teşvik etme işlevini üstlenmelidir. Benimsenen görüş, sosyal adalet ilkesinin ekonomiye bir yük olmadığı, tam tersine, sosyal adaletin ekonomik etkinliğin üreticisi olduğu yolundadır.

Bu noktada Inglehart (1990: 46-7), artık sol düşüncenin vurgusunun üretim araçlarında devlet mülkiyetine sahip olmaktan çok fiziki ve sosyal çevrenin kalitesi, kadınların toplumsal rolü, nükleer güç ve kimlik gibi konulara kaydığını vurgulamakta ve solun değişiminde yeni sosyal hareketlerin etkili olduğunu, bu hareketlerin gelişmesi ve etkisinin artmasıyla solun sürekli olarak değişip anlam değişimine uğradığını ifade etmektedir.

1990’lı ve 2000’li yıllarda Batı Avrupa toplumlarında sosyal demokrasinin içine düştüğü kimlik krizinden, neo-liberal eğilimlerin özümsemesiyle çıktığını söylemek mümkündür. Sosyal demokrasi artık yeni sosyal demokrat değerlerle neo-liberal değerler arasında bir orta yol olarak görülebilir.

Görüldüğü gibi sosyal demokrasi Avrupa’da önce devrimci sosyalizm kimliği altında başladığı düşünsel yolculuğunu, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra liberal parlamenter sistemle uzlaşarak ancak ekonomik açıdan refah devleti uygulamalarını savunarak sürdürmüş ve en son Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra ekonomik, toplumsal ve uluslararası gelişmelerin de etkisiyle günümüzün hegemonik düşüncesi olan neo-liberalizm doğrultusunda üçüncü yol projesi ile kendini yeniden şekillendirmiştir. Sosyal demokrasinin özellikle Batı Avrupa’da gelişim süreci ve değişen sosyal, siyasal ve ekonomik koşullar karşısında geçirdiği dönüşüm tartışıldıktan sonra, makalenin bir sonraki bölümünde sosyal demokrasinin Türkiye serüveni CHP örneği üzerinden incelenecektir.

2. 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE SOSYAL DEMOKRASİ

CHP’nin incelenmesine geçmeden önce Türkiye’de sol siyasetin ve işçi hareketlerinin tarihinden kısaca bahsetmekte fayda var. Hem sol akımların hem de işçi hareketlerinin tarihi Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu’nun son

dönemine uzanır. Sol hareketlerin dernekleri ve siyasi partiler II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır (Karpat, 2007: 85-86). İşçi hareketleri de yine bu dönemde oluşmaya başlamıştır ancak Osmanlı işçi hareketi siyasal taleplerle çıkmamıştır (Sarıtaş, 2006: 178). II. Meşrutiyet'ten sonra çeşitli sosyalist ve komünist partiler kurulmuş ve bu partiler işçi hareketlerinde önemli rol oynamıştır (Sarıtaş, 2006: 180-189). Ancak Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra tek parti döneminde sol siyasetin gelişimi için pek de elverişli bir ortam bulunmamıştır. 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte tekrar Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi gibi sosyalist partiler ve sendikalar kurulmuştur, ancak bu oluşumlar iktidarın baskısı nedeniyle uzun süreli olmamıştır (Karpat, 2007: 95). 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamda Türkiye İşçi Partisi (TİP) bir grup sendikacı tarafından 1961 yılında kurulmuş ve sol akımlar siyaset sahnesine yeniden çıkmıştır (Belge, 2007: 33). Ayrıca TİP aşağıda bahsedileceği gibi CHP'yi solda konumlanmaya zorlamıştır.

CHP'nin kökleri, Batı Avrupa'daki benzer partilerin aksine işçi sınıfının örgütlü mücadelesine değil bağımsızlık savaşı veren bir ülkenin direnişçi güçlerinin ülkeyi işgalden kurtarmak amacıyla birleşmesine dayanmaktadır (Berkes, 1964: 454). Öncelikli amaç, ülkenin işgalden kurtarılması olduğu için, dönemin toplumsal ve ekonomik zorunluluklarının da etkisiyle parti, sınıfsal bir ayrılıktan ziyade bütün toplumu kapsama ve temsil etme iddiası ile ortaya çıkmıştır. Kuruluş döneminde, Türkiye'de sınıfların olmadığını, toplumun çeşitli meslek gruplarından oluştuğunu ileri süren CHP, halkçı ve ulusal kimliği ile ülkedeki tüm toplumsal kesimleri temsil ettiğini savunuyor ve meşruiyetini de buna dayandırıyordu (Zürcher, 2005: 182; Ahmad, 1993: 64-65). Bir başka deyişle "...işkollarının ya da meslek zümrelerinin çıkar birliğini" (Parla, 1992: 42) vurgulayan CHP, "sınıfsız ve imtiyazsız kaynamış bir kitle" olan toplumun tümünü temsil eden ulusal bir parti olduğu iddiasındaydı (Zürcher, 2005: 182). Bu meslek gruplarının her birinin çalışmasının hem diğerlerinin hem de tüm toplumun yaşamı ve mutluluğu için gerekli olduğunu düşünen parti, sınıf çatışması yerine meslek grupları arasında uyum kurmak ve dayanışma yaratmak amacıyla olduğunu ifade etmiştir (Parla, 1992: 44). Bu yaklaşım Parla'ya göre Ziya Gökalp'in solidarist korporatizm anlayışının önemli bir örneğini oluşturmaktadır (Parla, 2005). Böylece tek parti döneminde, bahsettiğimiz halkçılık ilkesinin yanı sıra devletçilik, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik ve devrimcilik ilkeleri üzerinden tanımlanan Kemalizm, yönetme hakkının siyasal ve toplumsal meşruiyet temellerini oluşturmuştur. Kemalizm özellikle 1960'ların ortalarından itibaren toplumsal ve siyasal koşulların zorlamasıyla CHP tarafından benimsenecek olan "ortanın solu" ve daha sonraları da ülkemizde

sosyal demokrasinin yerel bir versiyonu olarak siyaset sahnesine sürülecek olan “demokratik sol” düşüncesine de ideolojik destek sağlamıştır.

Çok partili yaşama geçildikten sonra 1950-60 arasındaki Demokrat Parti döneminde ülkede ciddi bir coğrafi ve toplumsal hareketlilik ortaya çıkmıştır. Tarımdaki makineleşme ile birlikte köylülerin bir kısmı şehirlere göç etmiş ve şehirlerde gelişmeye başlayan yeni sektörler daha kazançlı iş imkânları sunmaya başlamıştır. Şehre gelen ilk göçmenler 1954’ten sonra, önce hizmet sektörü, sonra sanayi sektörünün önemli istihdam kaynağı olmuştur. Bu göçmenler, “önce küçük sanayinin yarattığı istihdamı daha sonra; 1950’lerin ikinci yarısından itibaren büyük fabrikalar yarattı ve 10’dan fazla işçi istihdam eden fabrikalarda çalışanların sayısı 1957’de 163.000’den 324.000’e yükselmiştir” (Singer, 1977:295). Kırdan kente göç dalgası gecekonduları da beraberinde getirmiş ve şehre göç edenler beklentilerin aksine sol düşüncelere değil sağ popülizmi temsil eden DP’ye yönelmişlerdir. (Keyder, 2004: 189). Fakat daha sonraki yıllarda hayat koşullarında hızlı bir iyileşme göremeyen ikinci kuşak, sınıf modeline daha uygun politik davranış sergilemiş (Keyder, 2004: 190) ve bu tespit de 1960’ların ortasından itibaren CHP için “ortanın solu” politikalarının başlangıç noktasını oluşturmuştur.

CHP, 1960 öncesinde, köylü sınıfı yanında gelişmekte olan işçi sınıfını kazanma stratejisini benimsemekte ve sendikaları desteklemekteydi (Kili, 1976: 211). Ancak bu çaba henüz anılan tarihler için geçerli bir ideolojik destekten yoksundu. 1965 seçimlerinden önce CHP başkanı İsmet İnönü, partisinin “ortanın solunda” yer aldığını açıkladı ve seçim kampanyasında CHP’nin konumu ortanın solu olarak tekrar tekrar dile getirildi (Bila, 2008: 183-185).

“Ortanın solu” fikrinin mimarı Bülent Ecevit 1966’da “*Ortanın Solu*” isimli kitabını yayınladı ve partinin genel sekreterliğine seçildi. Ecevit, kitabında “Ortanın solu”nun partinin siyasal yelpazedeki yerini belirlemek için ifade edildiğini ve “sosyal demokrasi olduğu”nu belirtmekteydi. Ecevit’e göre, “Orta’nın Solu’nda bulunanlar; i) insancıl, ii) halkçı, iii) sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçi, iv) ilerici, devrimci ve reformcu, v) devletçi, vi) plancı, vii) özgürlüğe bağlı ve viii) sosyal demokrasiden yanaydılar” (Ağtaş, 2007: 201-2) Orta’nın Solu’ndakiler, halkın köklü sınıf duvarlarıyla bölünmesini, insanlık onuruna ve toplumun esenliğine aykırı saymakla beraber, bunun karşısında “bir sınıfın başka sınıfları yok etmesini değil”, “sınıflar arasında kaynaşma olmasını, sınıf ayrılıklarının bu yoldan eritilmesini isterler”. Bunun için gelir dağılımında denge ve adaletin sağlanması, bütün işlere saygınlık kazandırılması, her türlü ayrıcalığın ortadan kaldırılması, herkes için fırsat eşitliğinin sağlanması gibi önlemler yeterli olacaktı (Ecevit, 1966: 17-8).

Böylece “Ortanın solu temelinde, 1950 sonrası ekonomik uygulamalarıyla gelişen işçi kesimine ve 1961 Anayasası'nın sağladığı ortamda ülke içerisinde ideolojilerin –özellikle sosyalizmin- daha rahat tartışılmaya başlanmasının ortaya çıkarttığı siyasi ve sosyal konjonktürde, işçilerin oylarına ve aydınların desteğine yönelik olarak ortaya atılan bir seçim sloganı olma özelliği taşıyordu” (Kaynar, 1997: 174).

Bu şekilde başlayan “Orta'nın solu” yaklaşımı CHP içinde ciddi taraftar bulmaya başlamış ve bu düşüncenin fikir babası olan Bülent Ecevit, 14 Mayıs 1972'de CHP genel başkanlığına seçilmiştir. 1973 seçimlerinde CHP, %33,3 oyla birinci parti olup, 185 milletvekili çıkararak çok partili hayata geçişinden sonra ilk gerçek zaferini kazanmıştır. Seçimlerden sonra CHP, Şubat 1974'de Milli Selamet Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuş, fakat bu hükümet sadece 7 ay iktidarda kaldıktan sonra Eylül ayında dağılmıştır (Kili, 1976: 377).

CHP'nin muhalefete düşmesinin ardından 14 Aralık 1975 günü yapılan 22. Kurultay'dan sonra yayınlanan “*Demokratik Sol Bildiri*”de, CHP'nin “demokratik sol” bir parti olduğu, bu anlayışın ülkü ve ilke birliğine dayandığı ve amaçlarının insanca ve hakça bir düzen kurmak olduğu belirtilmiştir (Kili, 1976: 430). Bu şekilde “Orta'nın Solu” ile başlayan evrim “Demokratik Sol” düşüncesini doğurmuş ve parti, 1976'da Sosyalist Enternasyonal'e üye olmuştur. 27 Kasım 1976 tarihindeki 23.Kurultay'da yapılan tüzük değişikliği ile parti programına Altı Ok ile simgelenen Kemalizm'in cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerinin yanı sıra, özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü, halkın kendini yönetmesi gibi “Demokratik sol” politikanın dayandığı altı kural daha eklenmiştir (Bila, 2008: 261). Bu ideoloji ile girilen 1977 genel seçimlerden CHP %41,8 oy alarak birinci parti olarak çıkmasına rağmen yeterli milletvekili sayısına ulaşmadığından tek başına hükümet kuramamıştır. Bu oy oranı, aynı zamanda, çok partili siyasal yaşama geçtikten sonra günümüze kadar CHP'nin aldığı en yüksek oy oranı olacaktır (Zürcher, 2005: 262).

Marksizm'den kaynaklanmadığını göstermek için, sosyal demokrasi yerine “Demokratik Sol” deyiimi kullanılmıştır (Coşar ve Özman, 2008: 239). Bülent Ecevit'e göre, “Demokratik Sol” akım, Türkiye'de, ülkenin nesnel koşullarına dayanan, dogmacılık ve özenticiliğe kapılmayan yerli bir sol düşünce akımı geliştirilmesi ihtiyacından doğmuştur (Bila, 2008: 246).

“Demokratik sol, gerek köken itibariyle ve gerekse ilkeler itibariyle sosyal demokrasiye bir karşı çıkış olarak ifade edilmiş ve sosyal demokrasinin Marksizm geleneğinden gelmesine karşılık, demokratik sol köylülük, kırsal üretim ilişkileri ve köyle özdeşleşmeyi yeğlemiş ve

bütün bunlar ele alındığında, demokratik solculuk merkez sağdan, yalnızca bazı kavramları daha çok telaffuz etmesiyle ayrılan bir kapsama ve söyleme ulaşmıştır” (Kahraman, 2002: 109-10).

Nitekim “Demokratik Sol” düşünce bu amaçla 1980’den önce tasarladığı düzenin toplumsal başlangıç mekânını kırdı (köyde) ve ekonomik olarak da kır ekonomisinde (tarım ve hayvancılık vb.) görmüştür (Ecevit, 1973: 55). “Demokratik Sol” akımı diğer sol akımlardan ayıran en önemli nokta, köylülüğe verdiği önem olmakla birlikte bu düşünce, tüm ilke ve uygulamalarını “kalkınma” amacı etrafında organize etmekteydi. Bu açıdan kalkınmacılık “Demokratik Sol” düşüncenin, devletçilik ilkesi aracılığıyla vurgulanan Kemalist ideolojiden (Parla, 1992: 44) devraldığı en karakteristik özelliklerden biriydi. Ancak gelir dağılımının hızlı kalkınmacılık anlayışına eklenerek savunulması “Demokratik Sol” düşünceyi bir yandan Batılı sosyal demokrat uygulamalara yaklaştırırken diğer yandan da ondan uzaklaştırmıştır. Çünkü kalkınmacılık Batılı sosyal demokrat partilerin gündeminde yer almamıştır, onların amacı sınıflar arasındaki gelir dağılımını düzeltmektir (Akat, 1991: 52).

Görüldüğü gibi CHP’de, sosyal demokrasinin alternatifi iddiasıyla 1980’den önce geliştirilen “Demokratik Sol” kavramı, partinin yeni kitleleri kucaklayabilmek için yaptığı ideolojik bir manevra görüntüsündedir. 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükler düzeni ile Türkiye İşçi Partisi gibi sosyalist partilerin kurulması ve kitlelerin CHP’den uzaklaşması sonucunda parti, temel ilkeleri ve stratejileri arasındaki kopukluğu gidermek için politikalarını gözden geçirmeye başlamış ve seçmen kitlesini yeniden tanımlamaya çalışarak gelişen sosyalist hareket karşısında emekçilere ve işçilere yönelmek istemişti. Böylece CHP, Batı’daki sosyal demokrat partilerin gelişme sürecini tersinden izleyerek halk partisinden, işçi veya daha geniş bir şekilde emekçi partisine, yani sınıflı bir parti haline gelmeye çalışacaktı (Emrealp, 1991: 181). Bu şekilde Türkiye’deki sosyal demokrasi düşüncesinin, Batı’daki sosyal demokrat hareketten ters yönde ve Batı’da refah sonrası toplumun sorunlarına çare aranıldığı dönemde ortaya çıktığı görülmektedir.

Dolayısıyla 1980 öncesi dönemde CHP ilk bakışta, Sosyalist Enternasyonal’e üye olması, çalışan kesimlerin sözcüsü olması iddiasında bulunması, piyasa mekanizmalarını kabul etmesi ve özellikle 1974’den sonra işçi sendikalarıyla bağlarını güçlendirmiş bir görüntü vermesi nedeniyle sosyal demokrat parti olarak değerlendirilebilir. Ancak sınıf farklılığına değil sınıflar arası kaynaşmaya yaptığı vurgu, ülkenin kendine özgü koşullarına bağlı olarak işçi sınıfına ait bir parti özelliklerine dayanmaması ve tarıma verdiği önem nedeniyle CHP’yi sosyal demokrat bir parti olarak değerlendirmek zordur. Bu

dönemde CHP Batılı sosyal demokrat partileri geriden takip etmiştir. Şöyle ki, II. Dünya savaşı sonrasında 1970'lerin ortasına kadar uyguladıkları refah devleti politikaları ile sosyal demokrat partiler özellikle Avrupa'da çok başarılı olmuşlardır. CHP ise "Demokratik Sol" söylemi 1970'lerin ortalarında şekillendirmeye başlamış, katıldığı seçimlerde oy oranlarını önemli ölçüde artırmış olmasına rağmen tek başına hükümet kuramamıştır.

1960 ve 1970'li yıllarda CHP'nin geliştirdiği ortanın solu ve demokratik sol kavramlarını inceledikten sonra çalışmanın sonraki bölümünde 1980 darbesi sonrası dönemde CHP'nin siyasal kimliği incelenecektir.

3. 1980 SONRASI DÖNEMDE CHP VE SOSYAL DEMOKRASİ

1980 askeri müdahalesinden sonra diğer partilerle birlikte kapatılan CHP'nin tabanına hitap eden Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) 1983'de Erdal İnönü ve eski CHP kadroları tarafından kurulmuş, ancak bu parti 1983 seçimlerine katılamamıştır (Kömürcü, 2010: 238). Seçimlere Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi (ANAP), Necdet Calp'in kurmuş olduğu ve CHP tabanına hitap eden Halkçı Parti (HP) ve Turgut Sunalp'in kurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) katılmıştır. HP parti programında kendisini "sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı sosyal demokrat bir parti" olarak tanımlamaktaydı (Kaynar, 1997: 181).

1984 yerel seçimlerinde HP'nin oylarının erimesi "solda birleşme" çağrılarının artmasına neden olmuş ve 1985 yılı Kasım ayında HP ile SODEP Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ismi altında birleşmiştir. SHP'nin parti programı, bir yandan CHP'nin düşünsel anlamında mirasçısı diğer yandan Batı'daki sosyal demokrasi görüşlerin savunucusu görünümündedir. Kemalizmin altı ilkesi SHP tarafından da kabul edilmiş ve bu ilkelere en az sosyal demokrasinin prensipleri kadar önem verilmiştir (Kömürcü, 2010: 252). SHP, insana en üstün değeri veren, gücünü halktan alan, insan hakları ve özgürlüklerine, emeğe saygılı, demokrasiyi yaşamın her alanına yayan, üretimi artırırken sosyal adaleti birlikte gerçekleştiren, haksız kazancı önleyen, sosyal dayanışmaya öncelik tanıyan, ulusal bütünlüğünü ve bağımsızlığını güçlendirirken dünya barışına ve tüm insanlığa katkıda bulunmaya çalışan bir düzene ulaşmayı amaçlamıştı (SHP Programı, 1985: 8). SHP'nin bireye ilişkin amaçları, özgürlük, eşitlik ve emeğin değeri (SHP Programı, 1985: 9-10); topluma ilişkin amaçları, demokratikleşme, bağımsızlık ve üreticilik olarak açıklanmıştı (SHP Programı, 1985: 10-12). Parti, sosyal tabanını tanımlarken, "Sosyal Demokrat partiler işçi, memur, küçük üretici, çiftçi, esnaf ve

zanaatkârlar gibi emekçi toplum katmanlarına dayanırlar” (SHP Programı, 1985: 26-7) biçiminde genel bir ifade kullanmak suretiyle “toplumun ekonomik açıdan güçsüz” kesimleri olan çalışanların temsilciliğini üstlendiğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak 1980’lerin sonunda “parti ile emekçi kitleler arasında belirgin bir etkileşim gerçekleşmişti” (Kömürcü, 2010: 259). Ayrıca SHP, parti programında, “insana verdiği değerin ve sosyal devlet anlayışının bir uzantısı olarak ülkede yaşayan herkesin sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmasını” amaçladığını ifade etmekteydi (SHP Programı, 1985: 44). Bu nedenle, parti iyi düzenlenmiş ve etkin bir yönetime sahip sosyal güvenlik sisteminin topluma katkıda bulunacağı ve diğer sosyal politikaları güçlendireceğini dile getirmektedir (SHP Programı, 1985: 44). Böylece SHP’nin bireysel, toplumsal ve genel amaçları açısından ve taban olarak da çalışan kesimleri hedeflemesi nedeniyle Avrupa’daki sosyal demokratik düşünce ile benzerlikler taşıdığını söyleyebiliriz.

Solda HP ve SODEP birleşmesinin yankıları devam ederken 1985 yılının Kasım ayında ve SHP’nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1980 darbesi ile kapatılarak siyasi hayatı kesintiye uğrayan CHP’nin başkanı Bülent Ecevit’in siyasi yasaklı olması nedeniyle eşi Rahşan Ecevit’in genel başkanlığında Demokratik Sol Parti (DSP) kurulmuştur (Zürcher, 2005: 284). DSP’nin programında da SHP’de olduğu gibi sosyal demokrasi düşüncesinin ana kavramları (özgürlük, eşitlik, dayanışma gibi) vardı ve temel hak ve özgürlüklere dayalı, çoğulcu ve katılımcı demokrasi amaçlanmaktaydı (DSP Programı).

Bu şekilde 1990’ların başında siyaset sahnesinde SHP ve DSP olarak iki sol parti mevcut iken, 1980 askeri müdahalesinden sonra kapatılan partilerin açılmasının önündeki engeller kalktıktan sonra 1992’de CHP yeniden açılmıştır. CHP’yi yeniden açmak için harekete geçen siyasetçilerin öncelikli amacı, SHP ve DSP’yi bünyesine katarak solu birleştirmek ve yeniden tek parti olarak ortaya çıkmaktır (Bila, 2008: 329-330). Deniz Baykal on bir yıl sonra yeniden siyaset sahnesine çıkan CHP’nin genel başkanı olmuş, CHP’nin eski genel başkanı Bülent Ecevit ise DSP’nin başına geçmiştir. İki parti arasındaki görüşmelerden sonra Şubat 1995’te SHP, CHP’ye katılım kararı almıştır. Hikmet Çetin oybirliğiyle CHP Genel Başkanı seçilmiş, 9 Eylül 1995’deki kurultayda ise Deniz Baykal genel başkan olmuştur. Böylelikle Türk siyasi yaşamında yeniden CHP olgusu var olmaya başlamıştır.

Kuruluşunda 12 Eylül 1980 öncesindeki CHP’nin siyasal mirasçısı olduğunu kabul eden parti, tüzüğünde Kemalizm’in altı ilkesine bağlı, çağdaş demokratik sol bir siyasal yapı olduğunu belirtmektedir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzük, 1995: 4-5). Parti, tıpkı 1980 öncesinde olduğu gibi Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye’de sosyal demokrasinin bir işçi sınıfı hareketi

olarak doğmadığına işaret ederek, Türk sosyal demokrasisinin sanayi ve tarım işçilerinin yanı sıra, küçük memurların, tarım/sanayi/hizmet sektörlerindeki küçük üreticilerin de siyasi temsilciliğini de yüklenmek zorunda olduğunu ifade etmektedir. CHP sosyal demokrasinin, emek ile sermaye arasında taraflardan birini karşısına alarak birini ötekenden üstün tutan bir karşıtlığın ifadesi olmadığını belirtmektedir (CHP Programı, 1994: 15). Böylece CHP, sosyal demokrasinin toplumun sadece bir kesimini gözetmekle sınırlı tutan bir siyaset olmadığını ifade etmek suretiyle, açıkça işçi sınıfını öne çıkarmadan, tıpkı 1980 öncesinde olduğu gibi; dayanmak istediği toplum kesimini olabildiğince geniş tutma kaygısı ve değişen siyasal konjonktüre göre pozisyon alabilme çabası içindedir. Öte yandan CHP, parti programında kendi sosyal demokrasi düşüncesini dayandırdığı ilkeleri şu şekilde sıralamıştır: Özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü ve bütünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve etkinliği ve demokratikleşme (CHP Programı, 1994: 23-27).

CHP'nin parti programında özgürlük, insanın kişiliğinin, düşüncesinin, yeteneklerinin ve yaratıcılığının sürekli gelişmesini sağlayan koşul olarak görülür ve hem bireyin hem de toplumun kendini aşmasının gereği olarak kabul edilir (CHP Programı, 1994: 23). Eşitlik ilkesi ise devletin koşullarını düzenleyeceği fırsat eşitliği temelinde tanımlanır; eğitimde fırsat eşitliği ve kadın-erkek eşitliği konusu özellikle vurgulanır (CHP Programı, 1994: 24). Öte yandan parti programında toplumsal dayanışmanın, halkın yönetimde sorumluluk almasıyla, dengeli gelir dağılımı ve vergilendirmeyle, yaygın sosyal güvenlik uygulamalarıyla, kamusal hizmet kuruluşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle ve engellilere özel koşulların sunulmasıyla sağlanacağı ifade edilir (CHP Programı, 1994: 24). CHP, toplumsal dayanışma için devletin tüm vatandaşların asgari ihtiyaçlarını karşılaması gerekliliğini ifade ederken, Batılı ülkelerde uygulanan refah devleti politikalarına atıf yapmaktadır, diyebiliriz. Partiye göre emek, insan kişiliğinin oluşmasında, insan yaratıcılığının gelişmesinde ve insanın toplumla bütünleşmesinde en önemli etken olduğu için en yüce değerdir (CHP Programı, 1994: 25). CHP, gelişmenin temeli ve bütünlüğünü, ekonomik büyümeye ve üretim artışına bağlamaktadır. Üretim artışının ekonomik büyümeyi getireceğini ve bunun da toplumun gelişmesini hazırlayacağını belirten parti, gelişmeyi bir bütün olarak ele aldığını ve bu bütünün içine ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin hepsini kattığını da beyan etmektedir. Partiye göre, gelişme sağlanırken sosyal haklar ve duyarlılıklar da göz ardı edilmemelidir (CHP Programı, 1994: 25-26). Parti programında, demokratikleşme ile insan hakları, sosyal adalet, laiklik ve çoğulculuk içinde gelişme gibi temel ölçütler ile bütünleşen bir toplum oluşturmayı hedeflediğini belirten CHP'ye göre, Cumhuriyeti meydana getiren tüm unsurların, inanç ve kimlik özelliklerinin,

siyasal tercihlerinin “kendi demokratik farklılaşmaları içinde bütünlüğü” anlayışı geliştirilmelidir (CHP Programı, 1994: 26). Zira partiye göre, demokrasi kültürünün benimsenmesi ve yaygınlaşması için kamunun planlı çabasına ve organizasyonuna gereksinim vardır (CHP Programı, 1994: 26). Bu amaçla sivil toplum yapılanmasının desteklenerek geliştirilmesi gerektiğini belirten parti, devletin çağdaş bir hizmet aracına dönüşümünü sağlamak için özgürce kurulan sivil toplum örgütlerinin, kendilerini doğrudan ilgilendiren konular başta olmak üzere, her alanda kararlara katılım süreçlerinde yer almalarının gözetilmesi gereğinden de söz etmektedir (Dilan, 1995: 128).

Bu bağlamda, insanca yaşama ve çalışma koşullarının sağlanmasının ve insan kişiliğinin özgürce geliştirilmesinin ön koşulunun örgütlü toplumun yaratılması olduğunu kabul eden CHP, özellikle ücretli çalışanların sendikalarda örgütlenmesini teşvik ettiğini beyan etmiştir (CHP Programı, 1994: 52). Parti, devletin herkese çalışma hakkını sağlaması ve bu hakkın korunmasında birinci derecede sorumlu olması yanında, çalışma hakkının kaybı durumunda ekonomik ve sosyal kayıpları giderme işlevini üstlenmesi gerektiğini de belirtir (CHP Programı, 1994: 30, 39). Parti programında CHP, özgürlük, fırsat eşitliği, emeğin üstünlüğü, sosyal haklar, demokratikleşme ve sivil toplum gibi sosyal demokrat partiler tarafından vurgulanan konulara özel önem vermiştir.

Bu söyleme ek olarak İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde “yeni sol” olarak adlandırılan partilerin iktidara gelmesinden etkilenerek, 1995 seçimleri öncesi seçmenin karşısına “yeni sol” sloganı altında yukarıda ayrıntılı bahsedilen bir programla çıkmış, ancak “yeni sol” sloganı parti açısından istenilen sonuçları sağlayamamıştır. Zira “Yeni sol” sloganı ile katıldığı 1995 seçimlerinde CHP %10,7 oranında oy alarak %10 barajını sınırdan geçebilmiş ve meclise girmişti. Fakat 1999 seçimlerinde barajı aşamayan CHP tarihinde ilk defa meclis dışında kaldı (Bila, 2008: 329-330). Güneş-Ayata, CHP’nin oy kaybını ideoloji ve programına ilişkin sorunlar, örgütsel yapı ve liderliğine ilişkin sorunlar ile toplumsal destek sağlayamama olmak üzere üç nedene bağlamıştır. Güneş-Ayata’ya göre CHP ideolojik tutarlılık sağlayamamış, uygulanabilir politikalar ve programlar oluşturamamıştır (2002: 135; Turan, 2006).

Meclis dışında kalan CHP, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetine karşı muhalefetini sürdürmüş ve özellikle Şubat 2001 ekonomik krizinden hükümeti sorumlu tutarak muhalefetini şiddetlendirmiştir. 2002’de yapılan erken seçimlere CHP umutlu bir şekilde hazırlansa da AKP % 34,3 oy oranıyla 363 milletvekilliği kazanmış ve tek başına iktidara gelmiştir (Özbudun, 2006: 543). CHP ise %19,3 oyla 178 milletvekili çıkarabilmiştir (Sayarı, 2007: 199).

2002 seçimlerinden önce yapılan araştırmaya göre, CHP sosyal demokrat özelliklerinden ziyade laiklik, üniter devlet yapısı taraftarı olması ve çağdaş değerleri benimsemesi ile seçmenden oy toplayacaktır (Boratav, Erder, Kalaycıoğlu vd. 2002: 77). Bu araştırmanın bulguları CHP yöneticileri tarafından da tespit edilmiş olacak ki 2007 seçimleri öncesinde hazırlanan *Pusulula 2007* isimli seçim bildirgesinde ülkenin bütünlüğü, laik ve demokratik rejimin korunması gerekliliği vurgulanmıştır. Bildirgenin önsözünde Türkiye'nin laik düzeni, Atatürk ilke ve devrimleri ve Cumhuriyet'in çağdaş kazanımlarının yıpratıldığı, ulusal bütünlüğümüzün tehdit altında olduğu ve dış politikamızın tam bir teslimiyetçilik içinde olduğu ifade edilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 1-2). Bildirgede terörün halen Türkiye'nin en önemli sorunu olduğu, CHP'nin iktidara gelmesiyle terörün iç ve dış kaynakları ile etkin bir şekilde mücadele edileceği dile getirilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 8). Laiklik konusunda ise, AKP Hükümeti'nin çeşitli yasal düzenlemeler yaparak Türkiye'de bir din devleti kurmaya çalıştığı, CHP'nin Cumhuriyet'in kurumlarına sahip çıkacağı; laik ve çağdaş tüm değer ve kurumları koruyacağı belirtilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 13).

Kendini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP'nin 2007 seçim bildirgesinde, sosyal demokrasi ilkeleri ile uyumlu olarak bazı noktaların altı çizilmiştir. Örneğin, CHP'nin amacı "barışçı, dayanışmacı ve eşitlikçi" bir toplum oluşturmak, insan hakları temelli özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiyi güçlendirmek olarak ifade edilmiştir. Sonuçta daha özgür bir birey, daha örgütlü bir toplum ve daha demokratik bir devlet ortaya çıkacaktır. Bu amaçla, ifade ve iletişim özgürlüğünün önündeki tüm engeller kaldırılacak, örgütlü sivil toplum yapısı desteklenecektir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 17). Bildirgede daha sonra beş yıldır izlenmekte olan ulusal ve sosyal duyarlılıktan yoksun politikalar sonucu, açlık ve yoksulluğun yaygınlaştığı, en az bir milyon yurttaşın yatağa aç girdiği, işsizliğin toplumsal afet konumuna ulaştığı, iç ve dış borçlarla cari işlemler açığında rekorlar kırıldığı belirtilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 2). CHP kendi ekonomi programını dünyaya açık, sosyal politikalara önem veren piyasa ekonomisine dayalı bir program olarak tanımlamakta, ileri teknoloji ve dışa açık ulusal sanayileşme politikasıyla işsizliğin azaltılacağını öne sürmektedir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 24-25, 30). Bildirgede, CHP'nin iktidara gelmesi halinde sosyal devlet anlayışına uygun olarak tüm vatandaşların sosyal güvenlik sistemine dâhil edileceği, her türlü sağlık ve eğitim hizmetinden eşit şekilde yararlanacağı vaat edilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi: *Pusulula 2007*: 43-44, 48). Ayrıca, farklı ülkelerdeki sosyal demokrat partilerle yakın ilişkilerin sürdürüleceği ve "eşitlik, özgürlük, dayanışma ve barış" gibi sosyal demokrasinin evrensel değerlerine derinlik ve

etkinlik kazandırılacağı ifade edilmektedir (Cumhuriyet Halk Partisi: Pusula 2007: 70). Ancak tüm bu sosyal demokrasi ilkelerinin vurgulanması çabalarına karşın, Baykal döneminde parti “laiklik ve milliyetçilik ayakları ağır basan” bir parti görünümüne bürünmüş (Kömürcü, 2011: 39) ve farklı toplumsal kesimlerin oylarını alma konusunda başarılı olamamıştır (Ciddi, 2008:).

2007 genel seçimlerinden sonra AKP'nin %46,5 oy oranı ile iktidar olması ve CHP'nin %20,8 oy oranı ile ancak 112 milletvekili çıkarması parti içinde çalkantılara ve muhalif seslerin yükselmesine neden olmakla beraber, Nisan 2008'deki 32. Olağan Kurultay'da yapılan seçimler sonucu Deniz Baykal yeniden parti başkanı seçilmiştir (Bila, 2008: 444-47). Ancak, Eylül 2010'da yapılacak anayasa değişikliği referandumu öncesinde; Mayıs ayında Deniz Baykal parti başkanlığından istifa etmiş ve onun yerine 33. Olağan Kurultay'da Kemal Kılıçdaroğlu yeni parti başkanı olarak seçilmiştir (Kömürcü, 2011: 40).

Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkan seçilmesiyle “yeni CHP”³ tartışmaları başlamıştır. “Yeni CHP” söylemi, öncelikle Deniz Baykal döneminde partinin milliyetçi eğilimine, AB karşıtlığına, Kürt sorunu ile ilgili belirsiz tutumuna, yaşlı kadrosuna, seçkin tavrına, kent yoksulları yerine laik orta-sınıfla bağ kurmasına eleştiri olarak ortaya çıkmıştır (Uysal, 2011:134). Partinin yeni lideri Kılıçdaroğlu, mütevazı kişiliği, yolsuzlukla mücadele konusunda kararlı tutumu ve partinin milliyetçi kanadına mesafeli duruşu nedeniyle değişimin sembolü olarak görülmüştür (Uysal, 2011:132). Kılıçdaroğlu, hem CHP'yi yenileyeceğini ve iktidar yapacağını hem de Türkiye'nin demokratikleşme, yoksulluk gibi temel sorunlarına çözüm getireceğini vaat etmiştir (Kömürcü, 2011). Buna bağlı olarak, CHP 2011 seçim kampanyasını “Yeni CHP” ve “Herkes için CHP” sloganları ile yürütmüştür.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığında katıldığı 2011 seçimlerinde CHP oy oranını % 25,9'a milletvekili sayısını da 135'e yükseltmiştir. Seçimler öncesi hazırlanan CHP 2011 Seçim Bildirgesi'ni incelediğimizde, 2007 seçim bildirgesinden bazı önemli farklılıklarla ayrıldığını söyleyebiliriz. Öncelikle parti, 2011 bildirgesinde kendini “Cumhuriyet'in kurucu ilke ve değerlerine bağlı, çağdaş bir sosyal demokrat parti” olarak tanımlamıştır. Türkiye tarihinde yaşanan üç büyük dönüşümde de CHP'nin önemli rolü olduğunun altı çizilmiş ve Cumhuriyet'i kuran, çok partili yaşama geçişi sağlayan ve sosyal demokrasi tartışmalarını Türkiye'nin gündemine taşıyan partinin CHP olduğu vurgulanmıştır (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 4). Ayrıca Altı Ok'un yanı sıra CHP'nin sosyal demokrasinin temel prensiplerine de sahip çıktığını göstermek

³“Yeni CHP”nin ne kadar yeni olduğunu tartışan akademik çalışmalar için bkz. Uysal (2011) ve Kömürcü (2011).

amacıyla, partinin özgürlükçü, eşitlikçi, dayanışmacı ve çoğulcu bir parti olduğu dile getirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin yeni Anayasasının temel ilkelerinin özgürlükçülük ve çoğulculuk, eşitlik ve sosyal adalet, katılımcılık, insan haklarının önceliği, güçlü parlamenter sistem, hukuk devleti, uluslararası hukuka saygı ve kadın-erkek eşitliği olması gerektiği ileri sürülmüştür (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 9-10). Basın özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılacağı vaadi partinin özgür medyaya ve ifade özgürlüğüne verdiği önemi göstermektedir. Yine 2007 seçim bildirgesine benzer şekilde laiklik ve Cumhuriyet'in temel değerlerine sahip çıkılacağı vurgusu yapılmakla beraber, bildirmede bu bölümlere çok fazla ağırlık verilmemiştir.

Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarının yüksek işsizlik, kayıt dışı istihdam, bölgesel gelir dengesizliği, gelir dağılımı bozukluğu ve yoksulluk olduğunu belirten parti, bu sorunların çözümü için CHP iktidarında "yüksek istikrarlı, tüm sektörler yayılan, nitelikli ve sosyal dengeleri bozmayan bir büyüme" hedeflediğini ifade edilmiştir (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 22). Ayrıca CHP, ekonomi programının odağına sosyal devlet aracılığıyla insanı ve insani kalkınmayı koyduğunu, çevresel ve ekolojik riskleri minimuma indirmek için yeşil ekonomi modelini benimsediğini dile getirmiştir (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 23). Sosyal devlet anlayışına özel önem verilen bildirmede CHP'nin "yurttaşlarının özgürlüğünü güvence altına alan, toplumsal yaşamın her alanında eşitlik ve adaleti sağlayan, fırsat eşitliğine dayalı güçlü sosyal devleti kurmakta kararlı" olduğu ifadelerine yer verilmiştir (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 50). Sosyal devlet kapsamında CHP iktidarında, Aile Sigortası uygulamasının başlatılacağını, bu sayede tüm yurttaşlarımızın kimseye muhtaç olmadan, bağımsız, özgür ve eşit bireyler olarak yaşayacağını, kadınların güçlendirileceğini ve toplumsal yaşama katılabileceğini öne sürmektedir (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 51-52).

Sosyal devlet anlayışı gereği her vatandaşa başta eğitim ve sağlık olmak üzere her alanda fırsat eşitliği sağlanacağı, gelir dağılımı uçurumu ve bölgeler arası farkların azaltılacağı, herkese sendikal haklar sağlanacağı, kadınların siyasete katılımını arttırmak için kota uygulanacağı, gençlerin karar alma süreçlerine katılımının destekleneceği, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılacağı, çevrenin korunması için her türlü önlemin alınacağı CHP'nin diğer vaatleri olarak öne çıkmaktadır (CHP 2011 Seçim Bildirgesi: 54-73).

Baykal ve Kılıçdaroğlu dönemlerini 2007 ve 2011 seçim bildirmeleri üzerinden karşılaştırdığımızda Baykal döneminin aksine Kılıçdaroğlu döneminde CHP'nin laiklik ve milliyetçilikten ziyade AKP döneminde artan işsizlik ve yoksulluğa vurgu yaptığı, sosyal devlet anlayışı ve özgürlükçülüğe

özel önem verdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Kılıçdaroğlu'nun Baykal döneminin aksine tüm toplum kesimlerine hitap etmeye çalışan, kapsayıcı bir dil geliştirilmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır (Uysal, 2011; Kömürcü, 2011). Baykal döneminde partinin tabanını daha çok laiklik konusunda kaygıları olan kentli orta ve üst sınıflar oluştururken, Kılıçdaroğlu döneminde bu gruba özellikle emekçi ve kent yoksullarının da eklenmesi amaçlanmıştır; ancak seçim sonuçları bu konuda partinin başarılı olamadığını göstermiştir (Ciddi ve Esen, 2014).

4. SONUÇ

Batı Avrupa'da sosyal demokrasi özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra refah devleti uygulamalarını savunarak geniş toplumsal kesimlere ulaşmıştır. Ancak 1970'li yılların sonunda sosyal devlet harcamalarının hızlı yükselişi ve 1980'lerde Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra neo-liberalizmin hegemonik düşünce haline gelmesiyle ciddi bir kriz yaşamıştır. Bu kriz 1990'lı yıllarda "üçüncü yol" fikrinin geliştirilmesiyle aşılabilmiş ve sosyal demokrat partiler yeniden iktidara gelmeye (İngiltere ve Almanya örneğinde olduğu gibi) başlamıştır.

Türkiye örneğinde ise, CHP özellikle çok partili hayata geçişten sonra değişen toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullar nedeniyle dönem dönem farklı kavramlar (1960'larda "ortanın solu", 1970'lerde "demokratik sol", 90'larda "yeni sol" ve 2010'dan beri "yeni CHP") aracılığıyla kendisini sosyal demokrat olarak tanımlayan bir parti olmuştur. Fakat CHP'nin sosyal demokrat bir parti olarak tanımlanmasının ciddi problemler içerdiğini söyleyebiliriz. Partinin 1960'ların ikinci yarısında kendini sosyalist partilerden ayırmak ve seçmen kitlesini genişletmek için ortanın solunda bir parti olarak tanımlaması ve bu yıllarda işçi sınıfına yönelmesi itibarıyla, Avrupa'daki sosyal demokrat partilere benzer bir tavır geliştirdiği söylenebilir ise de, partinin sınıf farklılığına değil sınıflar arası kaynaşmaya yaptığı vurgu sosyal demokrat bir parti olarak tanımlanmasını imkânsız kılmıştır.

1970'li yıllarda ise CHP, sosyal demokrat ideolojiyi kalkınmacılık ve adaletli gelir dağılımı güdüsü etrafında yorumlayarak kendini "ortanın solu" yerine "demokratik sol" kavramı ile tanımlamıştır. Ancak kalkınmacı yaklaşımı CHP'yi, sanayileşmesini tamamlamış ülkelerde özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kapsamlı refah devleti uygulamalarını hayata geçirmiş olan Batılı sosyal demokrat partilerden uzaklaştırmıştır.

1980 sonrası dönemde CHP'nin devamı niteliğinde kurulan SODEP ve HP'nin birleşmesi ile ortaya çıkan SHP'nin, Kemalizm ilkelerine ilave olarak

sosyal demokrasi prensiplerine de parti programında yer verdiğini görmekteyiz. 1992'de CHP'nin yeniden açılmasıyla SHP'de CHP'ye katılmış ve parti bu dönemde, Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin neo-liberalizm hegemonyası karşısında yaşadığı açmazı aşmak için geliştirmiş olduğu üçüncü yol projesinden etkilenerek “yeni sol” sloganını benimsemiştir. Buna bağlı olarak parti programında sosyal demokrat ilkelere de önem verilmiştir. Ancak 1995 seçim sonuçları CHP'nin bu yeni sol düşüncesini geniş kitlelere ulaştırma konusunda pek başarılı olamadığını göstermiştir. Bu nedenle, parti 2010'a kadar katılmış olduğu tüm seçimlerde laiklik ve milliyetçilik vurgusunun öne çıktığı bir söylem geliştirerek daha dar bir toplumsal kesime hitap etmeyi tercih etmiştir.

2010'da Genel Başkan olarak seçilen Kemal Kılıçdaroğlu, CHP'yi bu dar söylemin dışına çıkarmak amacıyla yoksulluk ve işsizlik konuları üzerinden muhalefet yapıp, sosyal devlet anlayışının önemini vurgulamak suretiyle, sosyal demokrat bir parti haline getirmeye çabalamaktadır. Fakat CHP'nin, Cumhuriyet'i kuran parti kimliğini bırakıp değişen toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullara göre kendine yeni bir sosyal demokrat bir parti kimliği oluşturmasının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. AKP iktidarı döneminde kentli orta sınıflar laikliğin tehdit altında olduğu düşüncesiyle ciddi bir tedirginlik yaşamakta ve bu kesimlerin temsilcisi olarak laik Cumhuriyet'i kuran parti olarak CHP öne çıkmaktadır. Dolayısıyla CHP'nin katı laik ve milliyetçi eksen dışına çıkması öncelikle bu kesimlerin tepkisiyle karşılaşmaktadır. Bir başka engel ise Batı Avrupa'da sosyal demokrat partilerin başarılı olmasında önemli bir rol oynayan işçi hareketinin Türkiye'de özellikle 1980 askeri müdahalesinden sonra sendikal haklar ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar nedeniyle iyice etkisiz hale gelmiş olmasıdır. Tüm bu iç dinamiklerin yanı sıra, bir de tüm dünyada neo-liberalizm hegemonyasının hüküm sürmesi ve sosyal demokrat parti ve hareketlerin gerilemesi ise dikkat çekilmesi gereken dış dinamiklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tespitlere rağmen yine de, CHP'nin sosyal demokrat bir parti olma yolunda bir ivme kazanıp kazanamayacağını bekleyip görmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AHMAD, F. (1993), The Making of Modern Turkey, London and New York: Routledge.

AĞTAŞ, Ö. (2007), “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e”, Murat Gültekingil (ed.), Sol: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 8, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 194-221.

AKAT, A. S. (1991), Sosyal Demokrasi Gündemi, İstanbul: Armoni Yayınları.

ATEŞ, T. (1994), Demokrasi, Ankara: Ümit Yayıncılık.

BAUMAN, Z. (1998), Globalization: The Human Consequences, New York: Columbia University Press.

BELGE, M. (2007), “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, Murat Gültekingil (ed.), Sol: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 8, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 19-48.

BERKES, N. (1964), The Deveopment of Secularism in Turkey, London: Hurst and Company.

BİLA, H. (2008), CHP 1919-1999, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 4. Baskı.

BORATAV, K. ERDER, N., KALAYCIOĞLU, Ersin vd., (2002), “Türkiye’de Siyasi Temsil ve Siyaset”, İktisat Dergisi, 432.

BRIGGS, A. (2006), “The Welfare State in the Historical Perspective”, Christopher Pierson ve Francis G. Castles (ed.), The Welfare States Reader, Cambridge: Polity Press, ss. 16-29.

CİDDİ; S. (2008), “The Republican People’s Party and the 2007 Turkish General Elections: Politics of Perpetual Decline?”, Turkish Studies, 9, ss.437-455.

CİDDİ, S. ve ESEN, B. (2014), “Turkey’s Republican People’s Party: Politics of Opposition Under a Dominant Party System”, Turkish Studies, 15, ss. 419-441.

Cumhuriyet Halk Partisi: Pusula 2007, http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/Pusula_2007.pdf (Erişim Tarihi, 01.07.2007, 10.09.2014).

CHP 2011 Seçim Bildirgesi, http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/secim_bildirgesi-web.pdf (Erişim Tarihi, 10.09.2014).

Cumhuriyet Halk Partisi: Tüzük, (1995), www.chp.org.tr (Erişim tarihi, 02.07.2007).

- CHP Programı: Yeni Hedefler, Yeni Türkiye, (1994), Ankara.
- COŞAR, S. ve ÖZMAN, A. (2008), "Representation Problems of Social Democracy in Turkey," *Journal of Third World Studies*, 25, ss.233-252.
- DİERWECHTER, Y. (2000), "Clinton'un Üçüncü Yol'u: Sol ve Sağ: Hepsi Tepeden Tırnağa Amerikan", M.C. Yalçıntan (ed.), Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye: Siyaset Küreselleşiyor mu, İstanbul: Aydoğan Matbaacılık.
- DİLAN, H. (1995), Sosyal Demokrasi ve CHP, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Demokratik Sol Parti Programı, (1987), Ankara: Sistem Ofset.
- GÜNEŞ AYATA, A. (2002) "The Republican People's Party", Barry Rubin ve Metin Heper (ed.) *Politics Parties in Turkey*, London: Frank Cass, ss. 102-121.
- ECEVİT, B. (1966), Ortanın Solu, Ankara: Kim Yayınları.
- ECEVİT, B. (1973) Bu Düzen Değişmelidir, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- EMREALP, S. (1991), Sosyal Demokrasiden Sosyal Demokrasiye, İstanbul: Afa Yayınları.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton ve New Jersey: Princeton University Press.
- FLORA, P. ve ALBER, J. (1981), "Modernization, Democratization, and the Development of Welfare States in Western Europe", Peter Flora and Arnold J. Heidenheimer (eds), *The Development of Welfare States in Europe and America*, New Brunswick ve London: Transaction Books, ss. 37-80.
- GIDDENS, A. (2006), "Üçüncü Yol Politikaları", Murat Cemal Yalçıntan (ed.) *Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye: Siyaset Küreselleşiyor mu?* İstanbul: Aydoğan Matbaacılık.
- GIDDENS, A. (2000), *Üçüncü Yol, Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- HELD, D. vd. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, London: Polity Press.
- HELD, D. ve MCGREW, A. (der.) (2000). *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, London: Polity Press.
- INGLEHART, R. (1990), "Values, Ideology and Cognitive Mobilization in Social Movements", Russell.J Dalton ve Manfred Kuechler (ed.), *Challenging*

the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies, Oxford: Polity Press, ss. 43-66.

KAHRAMAN, H. B. (2002), Sosyal Demokrasi Düşüncesi ve Türkiye Pratiği, İstanbul, SODEV Yayınları.

KAHRAMAN, H. B. (1993), Sosyal Demokrasi: Türkiye ve Partileri, Ankara: İmge Kitabevi.

KARPAT, K. (2007), Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

KAVUKÇUOĞLU, D. (2003), Sosyal Demokraside Temel Eğilimler, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

KAYA, A. “21.Yüzyıl Başında Yeni Dünya Düzeni, Farklılıklar ve Sosyal Demokrasi”, www.sodev.org.tr, Erişim Tarihi 12.02.2005.

KAYNAR, M. K. (1997), Türkiye’de Sosyal Demokrat Düşüncenin Temelleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KEYDER, Ç. (2004), Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İstanbul: İletişim Yayınları.

KIŞLALI, A. T. (1993), Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

KİLİ, S. (1976), 1965-1970 Döneminde CHP’de Gelişmeler, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

KÖMÜRCÜ, D. (2010), Türkiye’de Sosyal Demokrasi Arayışı: SODEP ve SHP Deneyimleri, İstanbul: Agora Kitaplığı.

KÖMÜRCÜ, D. (2011), “Kılıçdaroğlu sonrası CHP”, İktisat Dergisi, 515-516, ss. 37-47.

LEIBFRIED, S. ve MAU, S. (2008),” Introduction, Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction”, Stephan Leibfried ve Steffen Mau (eds.), Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction Volume I Analytical Approaches, Cheltenham ve Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

MEYER, T. (2005), Sosyal Demokrasinin Geleceği, İstanbul: Agora Kitaplığı.

MYLES, J. ve QUADAGNO, J. (2002), “Political Theories of the Welfare State”, Social Service Review, 76 (1), ss. 34-57.

ÖZBUDUN, E. (2006) "From Political Islam to Conservative Democracy: The Case of the Justice and Development Party in Turkey", *South European Society and Politics*, 11, ss. 543-557.

ÖZDALGA, H. (1984), *Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu*, İstanbul: Hil Yayınevi.

PARLA, T. (2005), *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 5. Baskı.

PARLA, T. (1992), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları - Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, İstanbul: İletişim Yayınları.

PIERSON, C. (2001), *Hard Choices: Social Democracy in the Twenty-First Century*, Cambridge: Polity Press.

RUNKLE, G. (1968), *A History of Western Political History*, New York: The Ronald Press Company.

SARITAŞ, İ. (2006), *Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze*, Ankara: Orion Kitabevi.

SAYARI, S. (2007), "Towards a New Turkish Party System?", *Turkish Studies*, 8, ss. 197 – 210.

SHP Programı, 1985.

SINGER, M. (1977), *The Economic Advance of Turkey 1938-1960*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

ŞENKAL, A. (2000), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.

TURAN, İ. (2006), "Old Soldiers Never Die: The Republican People's Party of Turkey," *South European Society and Politics*, 11, ss. 559-578.

ÜYSAL, A. (2011), *Continuity and Rupture: The "New CHP" or 'What Has Changed in the CHP?'*, *Insight Turkey*, 13 (4), ss.129-146.